

NACIONALNE UMJETNIČKE ŠKOLE NA KUBI

Nacionalne umjetničke škole u Havani važne su za kontekst Porroovog rada na turističkom naselju u uvali Plitvine na Korčuli, u okviru Međunarodnih ljetnih susreta 1970. godine.

Zašto su organizatori Međunarodnih ljetnih susreta pozvali upravo Porroa, kubanskog egzilanta u Parizu¹, ostaje zasada zagonetkom u kojoj se ogledavaju formati kako svjetske međunarodne hladnoratovske politike tako i mikrolokalnih kulturoloških, društvenih, idejnih i ideoloških, pa i privrednih tendencija socijalističke Jugoslavije. Međutim, to je tema za daljnja istraživanja. Priča o Nacionalnim umjetničkim školama na Kubi govori o kubanskoj situaciji koja prethodi Porroovom egzilu.

Nacionalne umjetničke škole na Kubi došle su u globalni fokus zahvaljujući prije svega knjizi Johna Loomisa *Revolution of Forms. Cuba's Forgotten Art Schools* (1999) te dokumentarnom filmu "Unfinished Spaces" (2011) Alyse Nahmias i Benjamina Murraya.

Glavni inicijator ideje o osnivanju kubanskih Nacionalnih umjetničkih škola sam je Fidel Castro. Šetajući sa Che Guevarom na početku svoje vladavine nekadašnjim havanskim Country Clubom² (koji je svojim golf igralištima zauzeo prekrasne brežuljke nadomak gradu³, Fidel je, kako kaže legenda koju u spomenutom dokumentarnom filmu prepričava sâm Porro, predložio svom drugu da se na tom mjestu sagrade umjetničke škole.

Castro je na ulici zaustavio arhitekticu Selmu Díaz, objasnio joj svoju ideju, a ona je odmah potom delegirala zadatak Ricardu Porrou. Zadatak oblikovanja škole, odnosno izrade planova, nakon kojih je izgradnja trebala odmah započeti⁴, trebalo je izvršiti u samo dva mjeseca. Castro je bio nestrpljiv da kulturom promovira Kubu svijetu – umjetničke škole na Kubi trebale su biti najbolje na svijetu. Porro je prihvatio zadatak i pozvao svoje kolege s kojima je radio u Venezueli da mu se pridruže na tom zadatku.

Vittorio Garatti i Roberto Gottardi rado su prihvatili poziv i u travnju 1961. započeo je rad kojim je započela velika transformacija teritorija, i to, kako kaže Garatti, transformacija koja je koincidirala sa transformacijama tada mlade revolucionarne Kube. Garatti je dobio zadatak da izgradi Muzičku i Baletnu školu, Gottardi Školu dramskih umjetnosti, a Porro se prihvatio Škole oblikovanja i Škole suvremenog plesa, primjenjujući svoj stil koji je u sebi nosio i elemente afričkih tradicija.⁵

Tri arhitekta su radila s velikom posvećenošću: Garatti je sanjao o otvorenosti prostora koja je trebala koincidirati s otvorenošću permanentne revolucije kojoj se nadao, Gottardi je gradio društveni ritual suvremene drame, dok je Porro u svoja zdanja ugrađivao organski pristup, kojim se istovremeno približavao kreolskoj i crnoj kulturi Kube i univerzalnom Erosu kojim je želio prožeti prostor.

Multidisciplinarni tim stvaraoca koji su vjerovali u simbiozu umjetnosti i revolucije rastao je iz dana u dan, pristup radu nije bio hijerarhijski i svi su sudionici osjećali veliki zanos tijekom procesa. Kada je završila faza projektiranja, počela je gradnja koju Garatti opisuje kao slavlje: gradilo se uz ritam kongo bubnjeva, a čitav proces je bio praćen konstantnim feštama, slavljenjem života, umjetnosti i revolucije. Zbog embarga je izbor materijala bio ograničen – dostupna je bila

1 Jedan od razloga je svakako da je Petar Omčikus, inicijator Međunarodnih ljetnih susreta, živio u to vrijeme u Parizu – ali to zasigurno nije jedini razlog.

2 O toj je njihovoj šetnji izvijestio i New York Times.

3 "Smješten u krajolik 1914. godine, *Country Club* se razvio u 1920ima i 1930ima na zapadnim obroncima grada, nadomak plažama rezerviranim 'samo za bijelce' (*whites only*) i lokalnog jahtaškog kluba... Nakon revolucije, područje je dobilo ime Cubanacán, ime koje pripada kubanskoj indigenoj prošlosti" (Loomis, 19; interpretacija na hrvatski Sonje Leboš)

4 Školski je to primjer hladnoratovske socijalističke etatičke investicije: ulaganje u obrazovanje vlastitih podanika. Nažalost, često su se kažnjavali najtalentiraniji i najobrazovaniji, koji upravo zbog toga postaju i – neposlušni.

5 Porro je vrlo rano upoznao kubanskog slikara Wilfreda Lama, čije je slikarstvo istraživalo *cubanidad*, multikulturno nasljeđe Kube i afro-kubansku ikonografiju.

samo glina, u velikim količinama. Osnovni konstrukcijski element bio je katalonski svod. Nije bilo lako naći na Kubi osobu koja bi bila u stanju izvesti katalonski svod. Pojavio se čovjek kojeg se pamti samo po imenu – Gumersindo. Gumersindo je proučavao katalonske svodove i prihvatio se zadatka obučavanja osamdeset zidara koji su izvodili radove.

Nastava je počela i prije no što su objekti bili dovršeni. Zanos je i dalje bio snažan: Škole su bile mjesto interakcije umjetnika i umjetnosti - posvuda se sviralo, čitala se poezija, muzičari su se družili s kazalištarcima, slikari s plesačima, i tako dalje i tako bliže u svim mogućim kombinacijama.

Međutim, kubanski je revolucionarni pokret bio izložen velikim izazovima: od terorističkih napada do bombardiranja i protoratnih zbivanja u Zaljevu svinja (1961) koja su 1962. rezultirala tzv. Krizom projektila (*Cuban Missile Crisis*) te u konačnici trajnim i potpunim oslanjanjem Kube na Sovjetski Savez⁶ koje je zapečaćeno čuvenim Castrovim posjetom Moskvi 1963. godine.

Porro objašnjava kako je sklapanjem pakta sa SSSR-om preuzeta i ideološka matrica prostorne organizacije, a to je značilo jeftinu prefabriciranu arhitekturu, potpuno neprilagođenu kubanskom podneblju, koja se danas mrvči na kubanskom suncu u prah sveprisutnog siromaštva.

Garatti svjedoči kako je rasla profesionalna ljubomora spram njih trojice: oni su imali luksuz da grade umjetničke škole, po mišljenju mnogih tek nepotrebnu megalomansku utopiju. O njima kao arhitektima govorilo se kao o elitistima, njihova arhitektura bila je buržoaska, suvišna.

Porro je u sredinu svoje Škole oblikovanja postavio fontanu u obliku papaje, koja je na Kubi simbol vulve. Neke gospođe u Ministarstvu graditeljstva Kube smatrale su da je takav umjetnički izraz jednostavno – nemoralan.

Porro se nije dao smesti: cilj je bio da njegova škola bude posveta boginji plodnosti, Ochu. Čitava atmosfera oko škola bila je prožeta svjetskim idealima tog vremena, revolucijom i slobodnom ljubavi. Žene koje su bile povezane sa školom prve su na Kubi nosile mini-suknje i bikinije. Za neke pripadnike režima to je jednostavno bilo previše.

Antonio Quintana lansirao je osvetoljubivu kampanju protiv Škola, navodeći razloge koji su trebali biti obrana, po njemu ugroženih, ideologema modernizma i marksizma. Quintana je bio vodeći arhitekt u Ministarstvu graditeljstva.

1965. godine Che Guevara objavljuje svoj članak "Socijalizam i kubanski čovjek". Bio je to početak kraja revolucije kakvu su sanjali arhitekti i umjetnici okupljeni oko Nacionalnih umjetničkih škola: radnici su polako napuštali gradilište - od početnih tristo do četiristo radnika na svakoj školi, na kraju je na svakom gradilištu ostalo tek nekoliko desetaka. Vittorio Garatti kao razlog prekida gradnje navodi i prekid diplomatskih odnosa između Sovjeta i Kine, što je, zbog velikog utjecaja Sovjeta na Kubi, značilo i promjenu prioriteta.⁷

U svakom slučaju, Kuba donosi odluku o zaustavljanju izvođenja tzv. neproduktivne arhitekture: Nacionalne umjetničke škole našle su se na popisu neproduktivne arhitekture, iako se vjerojatno radilo o najproduktivnijoj obrazovnoj ustanovi na Karibima, pa i šire.

Gradnja je obustavljena 26. srpnja 1965. godine. U to trenutku samo Porroove škole su bile potpuno dovršene. Selma Díaz napominje kako je tim činom započela militarizacija škola, a time i period koji se danas na Kubi zove "sivim", kada su "kulturnjaci" smatrani sumnjivim individualcima. Iz Škola su izbacivani studenti homoseksualci, a Porro ih je hrabro primao u vlastitu kuću. Kažnjen je radom u Ministarstvu graditeljstva, gdje je dobio zadatak da u havanskom zoološkom vrtu napravi kavez za orlove. Strahovlada je pokušavala biti 'duhovita' u svom patetičnom sarkazmu.

Ricardo Porro 1966. napušta Kubu, te se vraća u Pariz, grad u kojem je bio sorbonski student. Na početku nije bilo lako, ali ubrzo postaje profesor a brojni njegovi projekti su izvedeni.

Roberto Gottardi izgubio je posao predavača na fakultetu (vraćen mu je tek devedesetih), a uz to je četiri mjeseca bio prisiljen raditi na gradilištu, kao običan radnik. Vittorio Garatti radio je na generalnom urbanom planu Kube. Međutim, postao je sumnjiv jer je previše radio – poslije radnog vremena nosio je planove kući. Optužen je za špijunažu i progнан s Kube. Vratio se u Italiju gdje i

---

6 O odnosu Kube i SSSR-a pisala sam u tekstu *Vrtovi Havane* <http://www.zarez.hr/repository/issue/pdf/471/345.pdf>

7 Ingersol

danas živi. Nakon Garattijeva izgnanstva, njegovu školu baleta posjetila je Alicia Alonso, glasovita kubanska balerina, te proglasila arhitekturu neprikladnom za balet. To je bio krajnji udarac Garattijevoj školi baleta. Prekrasna kružna glavna hala oko koje se Garatti toliko trudio, pomno ulijevajući beton u prsten drvene konstrukcije, postala je arenom u kojoj su gostovali cirkusi iz Sovjetskog saveza.

Ipak, nastava u Nacionalnim školama umjetnosti nikad nije potpuno obustavljena, drama i glazba podučavale su se i tijekom osamdesetih. Neke dijelove baletne škole su tijekom desetljeća zaposjeli beskućnici, a osiromašeno stanovništvo skidalo je sve čime je moglo zakrpati svoje nastambe.

1991. godine, sa slomom SSSR-a, nastupa vrijeme koje Kubanci zovu "specijalnim periodom" – nije bilo struje, hrane, benzina,...Zavladala je pothranjenost.

John Loomis, autor gore spomenute knjige, stiže na Kubu 1992. godine. Uslijedile su konferencije kulturnih radnika na Kubi, a zahvaljujući Loomisovoj knjizi Nacionalne umjetničke škole postaju jednom od prvih lokacija moderne arhitekture koja dopijeva na *Watch* listu organizacije World Monument Fund.

Embargo nije dozvolio financiranje koje bi omogućilo obnovu. I tada se događa nevjerojatan preokret: na dirljiv način, Fidel Castro javno izražava žaljenje, objašnjavajući kako je volio Škole na način kako se voli žena, ali mu je Ministarstvo graditeljstva tvrdilo da se radi o nekvalitetnoj i neizvedivoj arhitekturi. Sa čuvenom rečenicom kojom parafrazira Descartesovu maksimu '*Cogito ergo sum*' a koja je glasila: "Pjevam, sviram, podižem umjetnike – dakle, postojim", Castro obećaje kubanskoj javnosti da će obnoviti Škole.

2003. godine započinje obnova Porroovih segmenata: Škole oblikovanja i Škole modernog plesa. Međutim, rekonstrukcija se odvija bez Porroa – strahovlada je arogantna i kada se kaje.

Na Selmin poziv Porro dolazi u posjet Kubi iz koje je emigrirao 40 godina ranije i drži predavanje u prepunoj sali. Uviđa greške koje su se dogodile prilikom rekonstrukcije koju on kao autor nije nadzirao, ali je donekle zadovoljan – njegove Škole ipak i unatoč svemu opstaju.

Roberto Gottardi i Vittorio Garatti u filmu iz 2011. godine izražavaju svoju vjeru da će doživjeti obnovu svojih škola, iako kubanska vlast ponavlja grešku od prije četrdeset godina: 2009. godine, zbog svjetske privredne krize i dva orkana, režim je (opet) proglasio veto na tzv. 'neproduktivnu arhitekturu'. I opet su se u toj kategoriji našle i umjetničke škole.

Struktura Škola je impresivna – na prvi pogled čini se kao da pripadaju nekoj drevnoj, ali razvijenoj civilizaciji. Nijedna od pet škola nema naglašeni glavni ulaz, ali sve su organički povezane u jednu cjelinu. "Poput sela Dogon u Maliju, svaka škola umata se u sebe samu kako bi okružila nepravilno formiran društveni prostor".⁸

Garatti kaže: "Vjerovali smo da smo apsolutno funkcionalni, ali smo također promišljali prostor kao neku vrstu priče iz Tisuću i jedne noći, s vodom koja žubori u međuprostorima, kao u Alhambri. Sjećam se da sam se penjao na krovove Milana nakon bombardiranja Drugog svjetskog rata i osjećao se duboko slobodnim. Htjeli smo naročito naglasiti krovove kao mjesta za ples i glazbu, kako bi se studenti osjećali isprovociranima za revolucionarne kulturne geste".

Ili, kako kaže Porro: "Htio sam postati ta boginja plodnosti, boginja koja rađa umjetnost".

Ta gesta rađanja ponovljena je i u ideji naselja u Uvali Plitvine.

Bibliografija:

Ingersol, Richard "Defender of the Faith", http://www.architectmagazine.com/design/defender-of-the-faith_o, posjećeno 13.lipnja 2015.

Loomis, John (1999) Revolution of Forms. Cuba's Forgotten Art Schools. NY: Princeton Architectural Press

Filmografija:

"Ufinished Spaces" (2011), dokumentarni, 86 min. Režija: Alysa Nahmias i Benjamina Murray.
Produkcija: BullFrog Films

Sonja Leboš, lipanj 2015.